

Олег Володимирович Михайличенко,

доктор педагогічних наук,
професор,
м. Суми, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-6636-8671>

УДК 37.015.3:159.922.7+78.01

DOI: [https://doi.org/10.63437/2309-3935-2025-1\(96\)-06](https://doi.org/10.63437/2309-3935-2025-1(96)-06)

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація.

У статті розглянуто особливості виявлення та розвитку музично обдарованих дітей дошкільного віку. Схарактеризовано завдання та організаційні аспекти музичного виховання в закладах дошкільної освіти, описано специфічні особливості прояву ознак музичної обдарованості дитини. Зазначено, що виявлення та розвиток музичної обдарованості дітей є важливим елементом музичного виховання, що уможливує цілісно та синтетично вивчати унікальність музичної обдарованості кожної дитини та визначати індивідуальний шлях в її формуванні та підтримці.

Ключові слова: розвиток; діагностика; здібності; музична обдарованість; дошкільники; заклади дошкільної освіти.

Процес виявлення, навчання, розвитку та підтримки обдарованих дітей є одним із найважливіших завдань сучасної вітчизняної освіти. Це не лише педагогічна, а й соціальна проблема, оскільки зростає потреба в креативних особистостях, які здатні створювати оригінальні ідеї та інноваційні технології. Важливу роль у цьому процесі відіграє освіта, зокрема і музична освіта, яка надає необхідні інструменти та створює сприятливі умови для реалізації потенціалу кожної особистості. У доктрині національної освіти, що визначає стратегію та головні напрями розвитку освіти України XXI ст., зазначено: «Система освіти має забезпечувати підтримку обдарованих дітей і молоді, розвиток у них творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості». Науковці з різних країн працюють над цією проблемою. Біологи намагаються виділити ген геніальності, психологи і педагоги винаходять тисячі тестів для визначення особливих здібностей дітей. Проте зазначена проблема залишається наразі недостатньо вивченою.

Музична обдарованість, так само, як і всі види здібностей до мистецтва, виявляється значно раніше за інтелектуальну обдарованість. Вивчаючи біографію видатних музикантів, можна переконалися, що прояв здібностей до музики іноді спостерігається ще на етапі дошкільного дитинства. Наведемо яскраві приклади:

– композитор В. А. Моцарт, перші ознаки музичної обдарованості якого проявилися у віці 3 років;

– М. Леонтович вже з 4 років грав на роялі в чотири руки разом зі своїм дідом;

– Р. Штраус свій перший музичний твір – увертюру для оркестра – написав у 6 років, а навчання гри на фортепіано почав із чотирьох років.

Це дає підстави дійти висновку про те, що яскраво виражені музичні здібності та ознаки музичної обдарованості можуть проявлятися у дітей ще на етапі дошкільного дитинства. Науковці підкреслюють, що у обдарованих дітей музичні здібності часто проявляються у віці 3–5 років, а у дітей з хорошими музичними даними, пізніше, приблизно у віці 5–7 років [1; 3]. Проте, попри існуюче соціальне замовлення на раннє виявлення і підтримку дитячої обдарованості, проблема залишається недостатньо вивченою в дошкільній педагогіці.

Музика – один із видів мистецтва, що є засобом пізнання оточуючого світу та формування особистості. Музика здатна передавати почуття та емоції людей, їхній настрій і думки. Вона є тим видом мистецтва, що безпосередньо впливає на чуттєву сферу особистості, а відсутність реальних зорових факторів, безпосередньо пов'язаних із музичним змістом, зумовлює силу її емоційно-чуттєвого впливу. На думку Г. Шевчен-

ко, «специфічність музичного виховання в тому, що воно формує розуміння краси, витонченість, загостреність світосприйняття, духовні потреби, емоційно-естетичне відношення до дійсності та мистецтва, розвиває творчі здібності» [4, с. 22]. Виконуючи функцію соціалізації, музика сприяє формуванню гармонійної особистості, розвитку її самопізнання та самовираження. Музика впливає на формування світогляду людини та є своєрідним засобом міжособистісного спілкування. Відображаючи життя, музичне мистецтво утверджує моральну красу людини, розкриває багатство духовного світу, наголошує на таких вічних людських ідеалах, як відданість, дружба тощо. Діти особливо гостро відчують прекрасне і тягнуться до нього. Музика – це унікальний, універсальний засіб людського спілкування, який долає кордони і час. За допомогою музики людина не просто має можливість розкрити себе, свій внутрішній світ, власні почуття та переживання, а й може стати зрозумілою іншим людям. Окрім соціально-морального аспекту, музичне виховання має важливе значення щодо формування у дітей почуття прекрасного. Залучаючись до культурної музичної спадщини, особливо до національної, дитина пізнає еталони краси, засвоює цінний мистецький досвід поколінь. Музика розвиває дитину інтелектуально. Окрім відомостей про музику, які мають пізнавальне значення, бесіда про неї торкається різноманітних життєвих ситуацій, вчить дітей аналізувати, встановлювати взаємозв'язки тощо. Словник дітей збагачується доступними їм музичними термінами, образними словами і виразами, що характеризують настрої, почуття, які передаються за допомогою музичного мистецтва.

Завдання музичного виховання в закладах дошкільної освіти, які підпорядковані загальній меті всебічного та гармонійного виховання особистості дитини і будуються з урахуванням своєрідності музичного мистецтва і вікових особливостей дошкільників, є такими:

- виховувати любов та інтерес до музики (це завдання вирішується шляхом розвитку музичного сприймання, слуху, які допомагають дитині гостріше відчутти та осмислити зміст почутих творів);

- збагачувати музичні враження дітей, ознайомлюючи їх з різними музичними творами;

- ознайомлювати дітей із найпростішими музичними поняттями, розвивати навички слухання музики, співу, музично-ритмічного руху, гри на дитячих музичних інструментах;

- розвивати емоційну чутливість, сенсорні здібності та ладовисотний слух, відчуття ритму, формувати співочий голос і виразність рухів; прищеплювати елементарні співочі та рухові навички, добиваючись простоти, природності й виразності виконання музичних творів;

- сприяти виникненню і формуванню музичного смаку на основі отриманих вражень і уявлень про музику;

- розвивати творчу активність в усіх доступних дітям видах музичної діяльності.

Усі перелічені завдання є взаємопов'язаними та видозмінюються залежно від віку дитини.

Організація процесу музичного виховання в закладах дошкільної освіти закладі підпорядковується відповідними законодавчими документами, що надаються Міністерством освіти і науки України з урахуванням перспектив розвитку освіти, провідного педагогічного досвіду в цій галузі тощо. У них визначено такі умови успішної музично-педагогічної роботи з дітьми: професійність музичного керівника та вихователів; гнучке застосування традиційних і нових методів та прийомів музичного виховання, навчання й розвитку дітей в основних видах дитячої музичної діяльності та формах організації; сприятливе мистецьке оточення в груповій кімнаті та спеціально обладнане естетичне середовище музичної зали, сучасне змінне оснащення; співпраця вихователів, музичного керівника і батьків. У кожному з видів музичної діяльності (слухання музики, музичні рухи, співи, гра на дитячих музичних інструментах, творчість – у рухах, пісенна, музикування) деталізовані завдання музичного виховання, навчання й розвитку дітей та наведено музичний репертуар (орієнтовний для вибору, а тому більший за обсягом, ніж можна використати за навчальний рік), реалізація яких і становить для педагога зміст роботи з дітьми.

Позитивні результати в музичному вихованні та розвитку обдарованих дітей досягаються за умови знання та врахування специфіки їхнього психічного розвитку, природи та особливостей музичних здібностей, музичної обдарованості. На основі цих знань педагог може здійснювати музичне виховання дітей, відкривати їм прекрасний світ істинного музичного мистецтва, що є невід'ємною частиною їхнього життя. Діагностування музичних здібностей охоплює різні сфери психіки дитини (емоційну, психомоторну, кінестетичну, слухову), адже природа музичних здібностей є вродженою психомоторно-емоційною властивістю.

Ефективність розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку значною мірою залежить від того, наскільки враховуються якісні особливості музичних здібностей кожної дитини. Відтак, важливе завдання музичних вихователів полягає у своєчасному визначенні цієї своєрідності. Музичні здібності нерідко проявляються в дитини дуже рано. Однак відсутність раннього прояву музикальності ще не є свідченням того, що дитина позбавлена музичних здібностей, оскільки хід їхнього розвитку досить індивідуальний. Таким чином, до здобуття дитиною систематичного

музичного виховання взагалі не можна говорити про відсутність у неї музичних здібностей, а отже, перевірку здібностей варто проводити неодноразово. Це допоможе уникнути та помилкових висновків про немюзикальність дитини, які інколи робляться через відсутність у неї окремих умінь та навичок. Важливим показником розвитку музичних здібностей є динаміка оволодіння різними видами музичної діяльності.

Кожному періоду дошкільного життя притаманні певні специфічні особливості музичного розвитку дитини. Проте музичному розвитку дитини варто приділяти увагу з самого раннього віку, враховуючи, що на різних етапах психологічного та фізичного становлення дитина виявляє різні здібності, можливості, задатки, що відповідають конкретним особливостям певного вікового періоду. Наприклад, у дітей 3–4 років життя розвивається музичне сприймання: уміння вслуховуватися в музику, запам'ятовувати й розрізняти особливості її звучання. Спостерігаються також індивідуальні відмінності в слуховій чутливості. Музично обдаровані діти навіть здатні точно інтонувати нескладну мелодію. Продовжується розвиток слуху й голосу дитини. Вона вчиться підспівувати голосу дорослого та інструменту, грати в музичні ігри, пов'язуючи власні рухи із загальним характером музичного твору. Цей період розвитку характеризується прагненням до самостійності. У дитини з'являється бажання займатися музикою, активно діяти. До 4 років діти можуть самостійно чи з незначною допомогою дорослого проспівати маленьку пісеньку. На четвертому році життя дитини відбувається накопичення музичних вражень, розвивається здатність слухати музику, пізнавати знайомі пісні та інструментальні п'єси. Діти зацікавлено ставляться до музики, можуть визначати її загальний настрій. Музично обдаровані діти здатні розрізняти в п'єсах реєстри, тембри, звучання декількох (2–3) інструментів, нескладний ритм, контрастну динаміку, спокійну та бадьору музику. Улюблені твори дитина сприймає особливо радісно, починають з'являтися перші музичні уподобання. У віці 5 років діти з ознаками музичної обдарованості характеризуються активною допитливістю. Це період безкінечних запитань: «Чому?», «Чого?», «Як?» «Навіщо?» тощо. Дитина починає осмислювати зв'язок між явищами й подіями, може робити найпростіші узагальнення. Вона спостережлива, здатна визначити характер музики (весела, радісна, спокійна); звуки (високі, низькі, голосні, тихі); розрізняє швидко та сповільнену частини п'єси; інструменти, на яких програється мелодія (фортепіано, скрипка, баян). Дитині зрозумілі вимоги: як потрібно проспівати пісню, як рухатися в спокійному хоріводі і як – у рухливому танці. Голос у цьому віці набуває дзвінкості, рухливості. Співочі інтонації стають стійкішими, але по-

требують постійної підтримки дорослого. Налагоджується вокально-слухова координація. Освоєння основних видів руху (ходьби, бігу, стрибків) надає можливість дітям ширше використовувати їх в іграх і танцях. Шостий рік життя – це період підготовки дітей до школи. Старший дошкільник має вже відносно багатий слуховий досвід. Його слухова увага стає більш стійкою, він уміє розрізняти й диференціювати звуки. На основі здобутих знань і вражень про музику діти можуть не лише відповісти на запитання, а й самостійно схарактеризувати музичний твір, розібратися в його виражальних засобах, відчувати різноманітні відтінки настрою, передані музикою. Обдарована дитина може цілісно сприймати музичні образи, що дуже важливо і для виховання естетичного ставлення до навколишнього світу. У цьому віці ще більше зміцнюється голосовий апарат, розширюється і вирівнюється діапазон, з'являється більша співучість, дзвінкість. Діти у цьому віці самостійно виконують пісні, танці, ігри, використовують елементи творчості. Індивідуальні музичні інтереси та здібності виявляються яскравіше. Розуміння вікових особливостей музичного розвитку дає змогу педагогові уточнити послідовність завдань і змісту музичного виховання дітей на кожному віковому етапі. Розвиток у дітей музичних здібностей ставить перед педагогом відповідні завдання, що реалізуються за добору чітко продуманих методів навчання.

Виявлення музичної обдарованості дітей є важливим елементом музичного виховання. Це надає можливість цілісно та синтетично вивчати своєрідність музикальності кожної дитини та визначати індивідуальний шлях в її формуванні в умовах закладу дошкільної освіти, тобто грамотно будувати освітню роботу з дітьми з музичного виховання відповідно до індивідуального розвитку та індивідуальних можливостей дитини. У практиці дошкільного виховання існують різні підходи до діагностики музичного розвитку дітей дошкільного віку, зокрема – стосовно музичних здібностей, розроблені науковцями А. Гогоберідзе, А. Катінене, Е. Костіною, В. Кузьменко, С. Мерзляковою, С. Науменко, І. Романюк та ін.

Нині захоплення людства розвитком інтелектуальних можливостей людини призвело до того, що її духовне виховання відійшло на другий план. Людина більше стає «інтелектуальним роботом», втрачаючи позитивні властивості: доброти, щирість, справедливість, інтелігентність, доброзичливість тощо. Однак відомо, що емоційне начало в людині є первинним відносно раціонального. Тому виховання у дітей сфери емоцій і почуттів, змістовне їх збагачення в сучасному суспільстві набуває особливої значущості та поступно музичному мистецтву за умови, що на передній план у музичному вихованні та освіті будуть виходити не теоретичні знання про музику,

а емоційне та чуттєве її сприйняття. Головне завдання, що виникає перед музичним вихователем дитини, – навчити дітей слухати і переживати музику, занурюватися в неї, вслухатися у власні почуття, а не шукати, що в ній зображено. «Музика має магічну силу і може вгамувати дикуна, пом'якшити камінь та зігнути кремезний дуб» – зазначає Вільям Конгрів, англійський драматург.

Отже, можна окреслити такі особливості музичного виховання та розвитку обдарованих дошкільників: знання вікових психічних особливостей, музичних здібностей і можливостей дошкільнят; необхідність вчити дітей не лише слухати музику, а і сприймати, переживати її; первинність інструментального виховання, обережність вокального; музична творча діяльність у різних видах: ігри-драматизації, вокальні та інструментальні імпровізації, диригування оркестром, створення на основі власних почуттів музичних закличок, наспівів тощо; необхідність надавати знання про музику, як частину самого заняття, а не як «сухі» теоретичні знання, які потрібно запам'ятати; наголос у вихованні та розвитку дитини доцільно зосереджувати на інтуїції, а не на свідомості; музичне виховання та розвиток музичних здібностей ґрунтується на високохудожній музиці. Дошкільникам доступно сприймати та переживати твори малих та великих форм (пісні, поліфонію, оперні форми, симфонії тощо) на власному глибокому емоційному рівні.

Використані літературні джерела

1. Науменко С. І. Психологія музичності та її формування у молодших школярів / С. І. Науменко. – Київ, 1996. – 199 с.
2. Науменко С. І. Музично-естетичне виховання дошкільнят / С. І. Науменко. – Київ, 1996. – 96 с.
3. Новгородська Ю. Г. Методика музичного виховання дошкільників. Тексти лекцій : навч. посіб. / Ю. Г. Новгородська. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. Миколи Гоголя, 2008. – 128 с.
4. Шевченко Г. П. Естетичне виховання в школі / Г. П. Шевченко. – Київ, 1985. – 87 с.

References

1. Naumenko, S. I. (1996). *Psikhologiiia muzychnosti ta yii formuvannia u molodshykh shkoliariv* [Psychology of musicality and its formation in younger schoolchildren]. Kyiv, 199 p. [In Ukrainian].
2. Naumenko, S. I. (1996). *Muzychno-estetychne vykhovannia doshkilniat* [Musical and aesthetic education of preschoolers]. Kyiv, 96 p. [In Ukrainian].
3. Novhorodska, Yu. H. (2008). *Metodyka muzychnoho vykhovannia doshkilnykiv. Teksty lektsii: Navchalnyi posibnyk* [Methodology of musical education

for preschoolers. Lecture texts: Textbook]. Nizhyn, 128 p. [in Ukrainian].

4. Shevchenko, H. P. (1985). *Estetychne vykhovannia v shkoli* [Aesthetic education in school]. Kyiv, 87 p. [in Ukrainian].

Mykhailychenko Oleh, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Sumy, Ukraine

FEATURES OF IDENTIFYING AND DEVELOPING MUSICAL TALENT IN PRESCHOOL CHILDREN

Summary.

The article deals with the peculiarities of identifying and developing musically gifted preschool children. It is noted that musical giftedness, as well as all types of artistic abilities, manifests itself much earlier than intellectual giftedness. The tasks and organisational aspects of musical education in preschool education institutions are characterised, and the specific features of the manifestation of signs of a child's musical giftedness are described. It is noted that the identification and development of children's musical talent is an important element of musical education, which makes it possible to study the uniqueness of each child's musical talent holistically and synthetically and to determine an individual path in its formation and support. It is emphasised that the effectiveness of the development of musical abilities of preschool children largely depends on the extent to which the qualitative features of each child's musical abilities are taken into account, so an important task of music teachers is to determine this originality in a timely manner.

It is noted that musical abilities often appear very early in a child, but the absence of early manifestation of musicality does not mean that the child is deprived of musical abilities, since the course of their development is very individual. That is why it is premature to say that a child lacks musical abilities until he or she receives systematic music education, and therefore, the assessment of abilities should be done in the dynamics, repeatedly. This will also help to avoid erroneous conclusions about the child's non-musicality, which are sometimes made because of the lack of certain skills. A significant indicator of the development of musical abilities is the dynamics of a child's mastery of various types of musical activity. Therefore, one of the important tasks of music education is to identify musically gifted children in a timely manner. This creates the basis for a comprehensive study of the specific features of each child's musicality, which in turn helps to develop the most effective individual programmes for their further musical development.

Keywords: development; diagnostics; abilities; musical giftedness; preschoolers; preschool education institutions.